

Povojni koncentracijski lagerji

Prostor v kleti v Filovcih je bil samica za taboriščnike.

Po koncu druge svetovne vojne so bila tudi v Sloveniji koncentracijska taborišča. Tako so jih imenovali tudi njihovi organizatorji.

Prvo taborišče je nastalo v začetku aprila 1945 v Filovcih v Prekmurju, za njim največje v Strnišču pri Ptujju in Hrastovcu pri Lenartu ter več drugih bolj ali manj prehodnih taborišč. V Filovcih so bili zaprti predvsem pripadniki madžarske manjšine v Prekmurju, v Strnišču in Hrastovcu pa pripadniki nemške narodne manjšine ter domobranci in civilni begunci, ki so se vrnili iz avstrijske Koroške. Režim je bil podoben ravnanju z ujetniki v nemških koncentracijskih taboriščih.

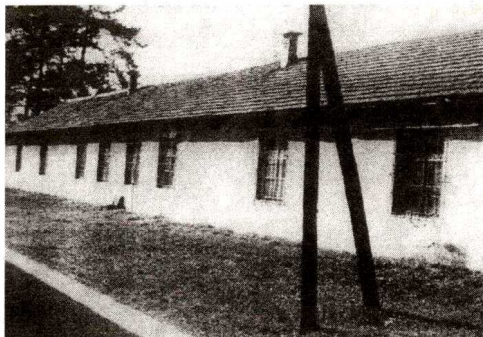
Slovenija je taborišča v Jugoslaviji edina tudi odpravila že leta 1945. Gradivo je zbral dr. **Milko Mikola** ter ga objavil v knjigi *Dokumenti in pričevanja o povojnih koncentracijskih taboriščih v Sloveniji*.

Vpreženi v vozove

Koncentracijsko taborišče v Filovcih je bilo ob glavni cesti v dveh hišah, obdanih z bodečo žico in s približno 200 interniranci. V eni od teh so bili bivalni prostori za stražarje in kuhinja s kamninom za peko kruha. Lastnika enega poslopja so izselili v drugo vas, lastnik drugega je živel v Ameriki. V tem se je nastanilo vodstvo taborišča, v kletnih prostorih pa je bila zaporniška celica, verjetno samica, za taboriščnike. Na dvorišču obeh hiš, kjer zdaj stoji gospodarsko poslopje, so takoj po vojni zgradili leseno barako za taboriščnike.

Uprava taborišča je internirance prisilila, da so delali pri kmetih. Vpregali so jih celo v kmečke vozove s hlevskim gnojem, mnogi navajajo, da so jih pretepali. Nekdanja taboriščnik **Janos Horvath** je izjavil, da jih je neki oficir pretepal z vojaškim pasom, zaporniki so se morali plaziti po vseh štirih, lajati in mukati, tudi stradali so. Hrano so dobivali tudi od sorodnikov, vendar so ženske z živili stražarji pogosto odganjali z opozorilnim streljanjem, nekateri pa so si hrano tudi prisvajali. Neimenovani jetnik je na sodišču

izjavil, da je bilo v Filovcih najhujše, da so jih topli in da so se morali plaziti. Sicer pa so delali vžigalice, nekakšne prstane in druge predmete. Po navedbah pooblaščenca OZNE za okraj Lendava je okrajna OZNA Maribor s pomočjo pripadnikov KNOJ 9. julija 1945 iz 18 tamkajšnjih vasi z madžarskim prebival-

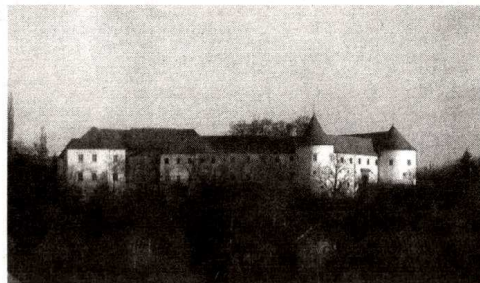
Baraka v Strnišču, ki je ostala od taborišča.

stvom v taborišči Hrastovec in Strnišče ter v zapore odpeljala 225 madžarskih družin.

Žrtve otroci in starci

Osrednje koncentracijsko taborišče Strnišče pri Ptujju je začelo delovati 19. maja 1945, ko so vanj napotili prve Nemce. Najprej ga je upravljala OZNA s Ptujja, za njo OZNA za okrajje Maribor. Tega dne so menda kočevski Nemci na železniški postaji v Mariboru morali zapustiti vlak, v 50 do 60 vagonih pa so naprej odpotovale ženske in otroci. Približno 120 moških so najprej odpeljali v poslopje finančne kontrole in od tam z avtomobili v taborišče v Strnišču. Tja je šlo tudi blizu 300 kočevskih Nemcev z vlaka iz Krškega proti Mariboru.

Ni točno znano, koliko internirancev je bilo v taborišču Strnišče. Nekdanja taboriščnik **Branko Groegl** in **Danica Emeršič Petrovič** ocenjujeta, da je bilo v njem zaprtih 12.000 jetnikov. Emeršičeva je imela številko 7835. V Strnišču se je znašlo tudi več Slovencev, osumljenih sodelova-

Grad Hrastovec v bližini Lenarta v Slovenskih goricah, kjer je bilo od junija do oktobra 1945 koncentracijsko taborišče OZNE.

za plotom, vsem na oči. Ponoči so mrliče odnašali v nepobarvani krsti do groba, če to ni bila kar jama, ker so se z isto krsto neverjetno hitro vrnili po naslednjega. «Opisuje tudi tragično usodo družine **Pučko** iz Sv. Jakoba, ko so otroci izgubili oba, očeta in mater. »Ga. Pučko je bila v lagerju s petimi sinovi in v petem mesecu nosečnosti. Močno je krvavela. Šele nezavestno so odpeljali v bolnišnico na Ptuj, kjer je umrla še isti dan. Mož se je s petimi otroki vrnil domov in po 14 dneh tudi sam umrl.

Matilda Medved iz Radelj ob Dravi se spominja, kako so internirance večkrat nagnali iz stamb in jih polivali z vodo. Ženske, tudi njena mama, so morale vse dneve stati na soncu tako dolgo, da so omedlele. Tudi očeta **Friderika Plešivnika** iz Koroške so odpeljali v

teh je razvidno, da so umirali tudi komaj nekaj mesece stari otroci ter več kot 80-letni moški in ženske. Za vsakega od njih so poleg priimka in imena ter rojstnih podatkov navedli tudi vzrok smrti, najpogosteje grižo, drisko in starostno oslabelelost. Na seznamih pogosto niso bili napisani vsi umrli, ker so v posamezno krsto dodali še kakšno neznamo otroško trupelce.

Mikola piše, da so številne internirance že ob prihodu v taborišče Strnišče umorili brez kakršnega koli sodnega postopka. Streljali in zagrebli so jih v bližnjih gramoznicah. Po navedbah pokojnega nekdanjega oznovca **Zdenka Zavadlava** so več internirancev odpeljali na Hočko Pohorje, jih tam postrelili in zagrebli v že izkopane jame. Zgodovinar **Janžekovič** ocenjuje, da je OZNA iz taborišča na Pohorje odpeljala približno 400 internirancev, od tega več kot polovico štajerskih in kočevskih Nemcev ter tako imenovanih sodelavcev okupatorja. Številna pričevanja svojcev nekdanjih internirancev v Strnišču kažejo, da so od tam že pred njegovo razpustitvijo določeno število internirancev jeseni 1945 odpeljali v kazensko taborišče Brestermica pri Mariboru, od koder so jih nato odpeljali v smrt. Zadnji taboriščniki so ostali še januarja 1946.

Ida Plečko, roj. **Horvat** iz Maribora, ki so ji po vojni umorili očeta in mater, navaja, da so njeno mamo **Marijo Horvat** 12. junija 1945 odpeljali v Strnišče, 15. septembra istega leta pa je svojem v pisnu sporočila, da je v taborišču Brestermica. Tam jo je 10. januarja 1946 še obiskala sestra in ji izročila paket; ko pa jo je 13. januarja želela ponovno obiskati, je bilo taborišče že prazno. Ker se **Marija Horvat** ni nikoli vrnila domov, so jo tako kot druge iz tega taborišča verjetno umorili.

Po štirih do gradu

Koncentracijsko taborišče v Hrastovcu pri Lenartu v Slovenskih goricah je bilo namenjeno predvsem nemški manjšini. Grad je ostal prazen že konec aprila 1945, ko ga je lastnik **Gundiger Herberstein** z ožjo družino zapustil in se umaknil v Avstrijo. Takoj po vojni ga je zasedla jugoslovanska vojska, za njo pa so maja 1945 prišli prvi interniranci. V Hrastovcu je OZNA začela taboriščnike množično pošiljati konec junija 1945. Sredi julija naj bi jih bilo tam že 2400 iz vse Slovenije, predvsem iz Maribora, Laškega in Prekmurja. Poleg *volksdeutscherjev* je bilo tukaj približno 400 kočevskih Nemcev. V Hrastovcu je bila tudi madžarska družina **Jozsefa Bire** iz Genterovcev v Prekmurju: »Mati je bila v sedmem mesecu nosečnosti, mlajši brat **Lajcsi** pa je imel 11 let. Moja uboga mati je v pričakovanju poroda spravila v culo otroška oblačila in majhen vzglavnik, z bratom pa sva šla od doma v tistem, kar sva imela na sebi. Povzpeljimo se na tornjaki s cerado in odpeljali so nas v Lendavo, v gostišče Krona. V nadstropju nas je bilo več kot 500, zato smo lahko stali le

Strnišče, čeprav je med vojno kot kmet pomagal partizanom; kmetijo so zaplenili in mater s tremi otroki nasilno pregnali z doma. Oče se ni vrnil iz taborišča in sorodniki še danes ne vedo, kje je njegov grob. **Elizabeto Urh** iz Vuzenice so z mamo maja 1945 odpeljali v Strnišče, kjer je sama zbolela za tifusom in je v ormoški bolnišnici več dni nihala med življenjem in smrtjo. **Ana Marija Uršnik** z Mute se spominja, da so njenega očeta, ko se je peš vrnil iz Nemčije, kjer je bil prisilno mobiliziran v nemško vojsko, odpeljali v zapor v Radlje, kjer je za njim izginila vsaka sled. Ker jim to ni zadoščalo, so v Strnišče odpeljali še njeno mater. **Marija Žohar** iz Slovenj Gradca: »Naša družina je stanovala v baraki številka 12. Spominjam se okroglega stolpa, namenjenega mučenju, in od tod so se ponoči slišali kriki. V baraki so nas ponoči polivali z mrzlo vodo, čeprav so bili med nami še ne dveletni otroci. Ženske smo bile ločene od moških. Vse dni nas je spremljal ropot mrliškega voza in jahanja na konjih skozi taborišče.«

Umori že ob prihodu

Po pripovedovanju župnika iz Sv. Lovrenca na Dravskem polju, kamor je spadalo Strnišče, se je zaradi malomarno pokopanih ali celo samo zavrženih trupel žrtve iz taborišča širile neznesen smrad. Zato so mrliča od 5. avgusta 1945 pokopavali na pokopališču v Lovrencu. Edini doslej znani pisni vir, ki priča o umiranju v Strnišču, so dopisi, ki jih je vodstvo taborišča avgusta 1945 pošiljalo Župnijskemu uradu Sv. Lovrenca na Dravskem polju. Iz

traj, da smo se naslanjali drug na drugega. V poletni vročini so bili otroci žejni, toda pijače ni bilo pa tudi stranišči sta bili le dve. Naslednje jutro smo se znašli pod hrastovskim gradom. Tu so nas sprejeli ljudje, ki so se nato prelevili v živali. Do gradu nismo smeli po cesti, morali smo se plaziti po vseh štirih po strmem, z grmičevjem poraščemem grajskem hribu. Grozno je bilo poslušati jok in stokanje več sto otrok in mater. Pomagal sem noseči materi in videl, kako je vojak namenoma pohodil izgubljena očala sedemdesetletni ženi peka **Gonca**.«

Mnogi niso preživeli

Internirance so natrpali v sobe brez inventarja, nekatere tudi v kletne prostore, kjer so morali spati na golih tleh. Po pripovedovanju taboriščnika dipl. inž. **Martina Mastna** jih je bilo v prostoru 35 in so bili tako utesnjeni, da niso mogli vsi naenkrat ležati. Za zajtrk so dobivali nekakšno juho in košček kruha, popoldne neprebrani črvi fižol. Higienske razmere so bile obupne, saj je voda primanjkovalo celo za pitje. Na dvorišču gradu je bil sicer vodnjak, vendar je bila voda samo za stražarje. Za več kot 2000 internirancev je morala zadoščati tista v lesenem sodu iz več kot dva kilometra oddaljenega studenca: naložili so ga na kmečki voz, vanj pa vpregli šest internirancev. Šele pozneje so skupine po približno 100 ljudi vsak večer z oboroženim spremstvom vodili k oddaljenemu izviru v gozdu, od koder so se lahko napili in umili. Stranišče sta bili pet metrov dolgi in dva metra široki jami na prostem, prek katerih je bil položen lesen tram, na tega so med opravljanjem potrebe taboriščniki lahko sedli. Huda nadloga so bile uši, bolhe in stenice.

Hitro so se začele širiti nalezljive bolezni, zaradi katerih so mnogi umrli. Največ jih je obolelo za grižo. **Martin Masten**: »Posebno stari ljudje so proti koncu jeseni umirali kot muhe. Skoraj vsak dan so prišli v rjuhah iz sob od štiri do šest mrtvih ali umirajočih v mrtvašnico. Na dvorišču gradu sem večkrat videl umirajoče. Videl sem razgaljeno umirajočo žensko, ki je bila umazana od dreka, urina in krvi.« Samo v obdobju od 10. do 29. avgusta 1945 so v Voličino pripeljali 31 trupel, vendar so stražarji zelo redko vedeli povedati ime in kraj rojstva žrtve. Večkrat so pripeljali več moških in žensk v eni krsti, včasih tudi žensk in otrok. V Hrastovcu niso umirali samo zaradi bolezni, mnoge so tudi umorili; blizu 80 so jih na morišče pripeljali naravnost iz zapora v Lenartu. Zgodovinar dr. **Marjan Toš** poimenoško navaja 17 žrtve iz Lenarta in 96 drugih žrtve. Umorili in pokopali so jih na kraju, kjer je zdaj ribnik. Poleti 1945, ko se je to dogajalo, je bil prazen, pozimi pa so ga znova napolnili z vodo. Tako je tam nastala gomila, velika 3×3 metra. Po pripovedovanju domačinov voda zaradi razpadajočih trupel pozimi nekaj let ni zamrznila.

Tone Štefaneč